

Wyrok z dnia 30 stycznia 2008 r., III CSK 255/07

Jeżeli spadkodawca dokonał darowizny wyczerpującej cały spadek, uprawniony do zachowku może dochodzić od obdarowanego roszczenia o zachowek w granicach określonych w art. 1000 k.c.

Sędzia SN Antoni Górski (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Henryk Pietrzkowski

Sędzia SN Jan Górowski

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Stanisława K. przeciwko Monice F. o zapłatę, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 30 stycznia 2008 r. skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 17 kwietnia 2007 r.

uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu w Krakowie do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd Rejonowy dla Krakowa-Nowej Huty w Krakowie wyrokiem z dnia 9 listopada 2006 r. oddalił powództwo Stanisława K. przeciwko Monice F. o zasądzenie 54 000 zł z tytułu zachowku po zmarłej w dniu 16 lutego 2004 r. Annie K. Zdaniem Sądu powód nie udowodnił swojego roszczenia, a poza tym było ono przedwczesne, gdyż nie stwierdzono jeszcze nabycia spadku po Annie K.

Apelacja powoda od tego orzeczenia została oddalona wyrokiem Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 17 kwietnia 2007 r., który ustalił, że nabycie spadku po Annie K. zostało stwierdzone na podstawie testamentu notarialnego z dnia 1 czerwca 2000 r. w całości na rzecz powoda – jej syna. Pozwana jest wnuczką spadkodawczyni, której babka darowała lokal mieszkalny wyczerpujący cały spadek. W ocenie Sądu, powód należy wprowadzić do kręgu osób uprawnionych do zachowku, ale jednocześnie został powołany do spadku jako spadkobierca

testamentowy, zatem – stosownie do art. 991 § 2 k.c. – wyłącza to legitymację do dochodzenia roszczeń z tytułu zachowku.

Powód w skardze kasacyjnej zarzucił naruszenie art. 991 w związku z art. 1000 k.c., wnosząc o uchylenie orzeczeń Sądów obu instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W ustawodawstwach spotyka się dwa rodzaje zabezpieczania interesów majątkowych najbliższych krewnych i małżonka zmarłego – system rezerwy oraz system zachowku. System rezerwy polega na tym, że spadek dzieli się na dwie części: część rozporządzalną, którą spadkodawca może swobodnie dysponować, oraz rezerwę przeznaczoną wyłącznie dla uprawnionych. W systemie zachowku ustawodawca ustanawia dla nich roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej, wyrażającej się na ogół ułamkiem wartości przewidywanego udziału uprawnionego w spadku, która ma mu gwarantować uzyskanie określonej korzyści ze spadku. Według konstrukcji przyjętej w kodeksie cywilnym, roszczenie o zachówek ma zapewnić uprawnionemu realną korzyść, niezależnie od woli spadkodawcy, gdyż ten może go jej pozbawić jedynie w drodze wydziedziczenia, dopuszczalnego w wyjątkowych sytuacjach (art. 1008-1010 k.c.). Ustawodawca postanowił, że głównym adresatem roszczenia o zachówek jest spadkobierca (art. 991 § 2 k.c.), a dopiero kiedy otrzymanie od spadkobiercy zachowku jest niemożliwe, uprawniony może żądać od osoby, która otrzymała od spadkodawcy darowiznę doliczoną do spadku, sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia zachowku. Odpowiedzialność obdarowanego względem uprawnionego ogranicza się do wzbogacenia będącego skutkiem darowizny (art. 1000 § 1 k.c.). Jeżeli obdarowany sam jest uprawniony do zachowku, ponosi odpowiedzialność względem innych uprawnionych do wysokości nadwyżki przekraczającej jego własny zachówek (art. 1000 § 2 k.c.). W razie gdy uprawniony jest jednocześnie spadkobiercą, a powołanie do spadku nie pokrywa nawet jego uprawnienia z tytułu zachowku, przysługuje mu roszczenie do pozostałych spadkobierców o zapłatę sumy pieniężnej, potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia (art. 991 § 2 k.c.).

Sytuacja w niniejszej sprawie jest jednak nietypowa, gdyż uprawniony jest jednocześnie jedynym spadkobiercą, dziedziczącym spadek na podstawie testamentu, wobec czego nie może realizować uprawnienia o zachówek na podstawie art. 991 § 2 k.c. Nie oznacza to jednak, wbrew pogładowi Sądu

Okręgowego, że nie przysługuje mu żadne roszczenie. Powód twierdzi, że spadkodawczyni dokonała na rzecz pozwanej darowizny, której przedmiot obejmuje cały spadek. Gdyby tak było istotnie, w grę wchodzi roszczenie uprawnionego o zachówek w stosunku do obdarowanej na podstawie art. 1000 k.c., mające charakter zastępczy w tym sensie, że aktualizuje się jeżeli uprawniony nie może otrzymać od spadkobiercy należnego mu zachowku. Stanowisko Sądu, wyrażające się kategorycznym stwierdzeniem, że status spadkobiercy wyklucza możliwość wystąpienia z roszczeniem o zachówek wobec obdarowanego przez spadkodawcę, nie uwzględnia treści tak rozumianego art. 1000 k.c. i prowadzi do tego, że uprawnionego można byłoby pozbawić korzyści ze spadku, zagwarantowanej mu ustawowo w postaci prawa do zachowku, mimo braku wydziedziczenia. Jest to sytuacja niedopuszczalna, stąd też konieczność uwzględnienia skargi kasacyjnej (art. 398¹⁵ w związku z art. 108 § 2 k.p.c.).